

datira kapičasto apliko celo nekoliko kasneje kot Beloševič. Nož iz našega groba 169 (ki je tudi interpretiran kot nož, le v opombi ob rentgenskem posnetku je nakazana možnost, da gre za britev) pa ni primerljiv z noži iz grobov v Romans d'Isonzo. Manjkata mu tako trn kot konica, torej nima ne zavitega zaključka trna ne pravokotno zaključene nožnice — kar ostane, pa je zelo splošno. Ostanke tkanine v rji so lahko tudi ostanki oblačil pokojnika.

Nerazumljivo mi je avtoričino zanikanje, da gre v našem primeru za grobišče ob cerkvi. Dokumentacija verjetno res ni popolna, vendar povsem zadošča, da vidimo odnos med ohranjenimi temelji in grobovi (str. 66). Vrzel govori o sočasnosti grobišča in stavbe in sploh ni osamljen primer. Poleg Batuj, ki naj jih ne bi smeli uporabljati za primerjavo (!?), imamo v neposredni bližini tako situacijo tudi pri župni cerkvi v Kranju, na blejskem otoku in v Mostah pri Zirovnici. Večina teh grobišč s cerkvami je bila raziskana po objavi omenjenega temeljnega članka J. Kastelica v AV 15/16, zato ne preseneča, da ga bistveno dopolnjujejo. Sicer pa je o cerkveni organizaciji tudi v času 9. stoletja — upošteva je arheološka odkritja — več pisal J. Höfler (O prvih cerkvah in pražupnijah na Slovenskem. Razprave FF, 1986; Gradivo za historično topografijo predžofefinskih župnij na Slovenskem, pražupniji Radovljica in Kranj, Acta ecclesiastica Sloveniae 10, 1988, 201ss), ki dopušča večje število cerkva na našem ozemlju tudi že v začetku 9. stoletja.

Milan Sagadin

Milan Pahor, **Slovensko denarništvo v Trstu**. Denarne zadruga, hranilnice, posojilnice in banke v letih 1880—1918. Tnt : Tržaška kreditna banka, 1989. 150 strani.

Če sprejemamo tezo, da je poglobljeno poznanje lastne preteklosti osnova pravilne ocene sedanosti ter pogoj za načrtovanje bodočnosti, potem je delo Milana Pahorja in sodelavcev o slovenskem denarništvu v Trstu prišlo v naše roke v pravem trenutku. V času, ko nam Slovencem z različnih prižnic dokazujejo neobglednost ter neugodnost pobud po lastni samostojnosti, je pogled v preteklost osvežujoč in nas navdaja z optimizmom. Narodni politični vstop slovenskega naroda v družbo velikih zgodovinskih narodov, dedičev francoske revolucije, je bil od konca 18. stoletja do današnjih dni izredno težak ter posut s težavami in žrtvami, ki so jih narekovale in pogojevale zgodovinske okoliščine evropske zgodovine zadnjih 200 let.

Žilavost in vitalnost slovenskega naroda je omogočila, da se ob koncu stoletja lahko še uvrščamo med zgodovinske narode v Evropi. Marsikateri tudi večji evropski narod še čaka na čas lastne uveljavitve in vstopa v zgodovino. Spoznanje vsega bogastva nacionalne ideje prihaja ta čas v Evropi in v svetu vse bolj do izraza in v tem kontekstu bijemo bitko za lastno emancipacijo. Vsega tega ne bi bilo, če ne bi kot narod sledili evropskim tokovom rasti in uveljavitve tudi manjših narodnih skupin v preteklosti in v današnjih dneh. Izpostavljeni pritiskom romanske, nemške ter ogrske skupine držav in narodov, smo Slovenci v nelahkih pogojih le obdržali vajeti lastnega razvoja v lastnih rokah in sicer v različnih zgodovinskih obdobjih različno. Prilagodljivost, podjetništvo in trma tega naroda, ki sedi na teritoriju raznovrstnih sečišč in interesnih sfer, mu je omogočila razvoj in obstoj.

V ta kontekst lahko umestimo tudi zgodovinski prikaz, ki ga je bralstvu ponudil avtor. Obdobja so namreč v preteklosti in tudi danes vedno pogojevala center. V tem smislu so se predvsem v Trstu, poligonu najrazličnejših pobud in velikih finančnih ter državniških interesov ob koncu prejšnjega in na začetku tega stoletja, Slovenci znašli kot malokdo. Dotok finančnega kapitala iz vseh centrov srednje Evrope, velik demografski priliv iz kompaktne slovenskega zaledja, velike perspektive, ki jih je Dunaj namenjal svojemu oknu v svet, so v Trstu ustvarjale pogoje rasti posameznika in razvoja slovenskega življa. Linearnosti razvoja seveda ni bilo.

To ni bila zelena trata, kjer bi se na novo lahko formirala gospodarska in preko nje tudi nacionalna zavest. Meščanstvo je bilo tu že formirano ter v rokah družin, ki so kot oblastniška elita obvladovale tako politično kot gospodarsko področje. Prostor si je bilo treba, kljub avtohtonosti slovenskega prebivalstva, ki so mu stereotipi obnašanja pripisovali le sekundarno vlogo mandrierja, malega kmeta, trgovčiča ali dni-narja, šele izboriti. Vse bolj jasno je, kljub zameglitvam historično-materialističnega tipa, ki so obremenjevale evropsko zgodovino pisje zadnjega pol stoletja, da sta se inteligenca in meščanstvo kazala kot pospeševalca historičnih procesov. Pri tržaških Slovencih je to še posebej razvidno, kar dokazuje v polni meri tudi Pahorjeva odlična študija »Slovensko denarništvo v Trstu«, ki v svojih poglavjih predvsem pa v uvodnih raziskavah neizpodbitno dokazuje, da je nacionalno vprašanje v Trstu reševal prav sloj inteligenca, srednjega uradništva in meščanstva, ki se ni več zadovoljevalo z nemško ali italijansko literaturo, pogovorom in banalnostmi, temveč je o teh stvareh hotelo razpravljati v svojem jeziku. Iz tega je zrastle marsikaj: čitalnice, dru-

štva, časopisi, politične stranke, gledališča, skupna prizadevanja za narodno priznanje, pa tudi bančništvo, posojilništvo, akumulacija kapitala in podjetništvo, ki je v pogojih vse večje demokratičnosti ter enakopravnosti takratne avstrijske družbe dosegalo pogoje enakega štarta z drugimi tu v Trstu prisotnimi narodi.

Težko in nerad povzemam historični determinizem Josipa Vidmarja, ki v karakteristikah nekega naroda vidi osnovo za njegov uspeh ali propad, a vendarle! Ob politični in gospodarski enakopravnosti, ki kljub vsemu še to ni bila, so Slovenci v Trstu dokazovali vse večjo vitalnost, moč, željo po napredku, kar niso bile predpostavke someščanov drugačne narodnosti. To je bila želja naroda, ki se je odkupil zgodovini, da bi si priboril prostor pod soncem, kot katerikoli drugi subjekt ali narod v Evropi. Dokazov za to je nebroj, od vidnih simbolov tržaškega slovenstva, kot je bil Narodni dom na centralnem trgu Caserma, do pobud v bančništvu in podjetništvu, ki so v Trst privabliale vse večje vsote slovanskega kapitala. Ob uradnem in vidnem Trstu, tem neposredno državnem mestu z lastno razvpito avtonomijo, ki mu še Dunaj ni mogel do živega v nekaterih vprašanih birokratskih kompetenc, kjer so ljubo-sumno in kot mit povelečevali svojo drugačnost na podlagi italijanstva, je rasel in se vse bolj razvijal slovenski Trst, na osnovi zdravega gospodarstva, pridnih rok, bistrre pameti in predvsem znanja in intelektualnega potenciala. Še pred Ljubljano, ki je svoj slovenski videz dobila šele po ptujskih in ljubljanskih demonstracijah 1908. leta, je slovenski del Trsta že eksplicitno kazal znake svoje neizpodbitne prisotnosti v tem mestu.

Ob ustavljeni asimilaciji, ob vse večji demokratizaciji državnega volilnega aparata, ter ob reformi lokalnih upravnih volitev je hegemonija tržaške oblastniške elite vse bolj trepetala in negotovo zrla v lastno prihodnost. Veliki evropski premiki ter koncepcije Drang nach Süden, ki so ob italijanskih imperialističnih apetitih risali karto bodočih interesnih sfer v Evropi, so Trst vse bolj definirali kot ključni element v prevladi enega koncepta nad drugim. Vse bolj jasno definirani slovanski interesi v Avstroogrski so položaj še bolj zapletali in nakazovala se je nova komponenta, na katero je bilo treba računati kot na realno moč in se z njo spopasti. To je zgodovinski okvir, v katerega posega Pahorjevo delo, kot prikaz neke lokalne zgodovine, vendar z valencami obče zgodovine takratne Evrope.

V dokumentiranem pregledu se pred nami, v izredno lični in pregledni knjigi zvrstijo desetletja slovenske tržaške zgodovine od narodnih in političnih razmer na sredi prejšnjega stoletja do gospodarskih razmer ob prelomu stoletja. V povsem realni ter na virih sloneči predstavitvi se pred vedoželjnim bralcem zvrstijo pobude za nastanek in razvoj združništva do višjih oblik organiziranja Tržaške posojilnice in hranilnice. Izredno zanimiva je kolokacija Fabianijevega Narodnega doma v tržaškem mestnem tkivu, kot multikulturen poskus simbioze kulture in gospodarstva, kar pomeni izredno napreden nacionalni program politično enotnih Slovencev, ki so le v socialdemokratih imeli neko latentno opozicijo. Iskričnost teh pobud iz začetka tega stoletja pooseblja visoki nivo narodne samobitnosti ter visoko kulturo dialoga tedanjih vodilnih tržaških slovenskih politikov, ki so znali iz osebnih interesov kovati tudi nek splošni, obči interes.

Delo so sooblikovali še Dragica Maver, Giuliana Gerdol, Aleksej Kalc, Daniela Ruppel in Sandi Volk. Za odlično opremo knjige sta poskrbela Andrej Pisani in Diego Kolarič, lektorirala pa je Majda Kavčič Baša. Znanstveni aparat je naveden na koncu knjige, slikovno gradivo pa so posodili Filip Fischer, Mario Magajna, Davorin Krizmančič in Janko Furlan.

Ker je knjiga izšla pod pokroviteljstvom Tržaške kreditne banke ob 30-letnici, naj povem še nekaj besed o sličnih pobudah sponzorstva. Smiselnost in zavest naročnika za izdajo monografije je nedvomno upravičena. Kot navaja v uvodnem zapisu avtor predstavitve te pobude, je današnje slovensko bančništvo na Tržaškem dedič preteklih pobud, prav tako kot smo sami dediči naše zgodovine — narodove zgodovine. Želeti bi bilo, da se ob profesionalnem delu, ki gre dandanes vse bolj v specializacijo in alienacijo nekih splošnih danosti, slovenski bančniki ne bi odtujili od slovenske kulture in da bi bili vse bolj njen integralen del. Knjiga, ki na žalost ni na prodaj oziroma da nje ne more prav vsak, bi morala v vsako slovensko družino, s prevodom pa bi lahko širše obveščala tudi italijansko bralstvo o naši prisotnosti v teh krajih.

Boris Gombač